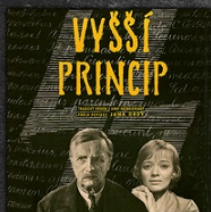
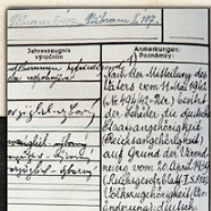

Emil Hruška

Udavači

Příběh „Vyššího principu“

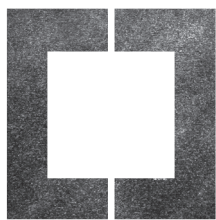
EDICE

MAGNETKA

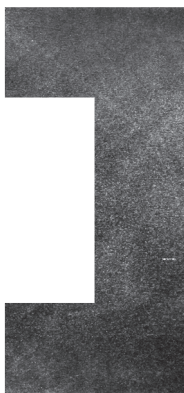

EDICE

MAGNETKA

E

Emil Hruška

Udavači

Příběh „Vyššího principu“

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Ediční rada edice Magnetka

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (Univerzita J. E. Purkyně Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií)

PhDr. Jan Koura, Ph.D. (FF UK, Ústav světových dějin)

PhDr. Miloslav Martínek, CSc.

Mgr. Jaroslav Kříž, Ph.D. (Městská knihovna Antonína Marka v Turnově)

JUDr. František Čermák

© Emil Hruška, 2026

Cover © Lukáš Tuma, 2026

Photos © archiv autora, Wikimedia Commons, 2026

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2026

ISBN 978-80-278-0263-0 (print)

ISBN 978-80-278-1620-0 (ePub)

ISBN 978-80-278-1621-7 (mobi)

ISBN 978-80-278-1622-4 (pdf)

OBSAH

Kdo je to udavač či denunciant?	7
---------------------------------------	---

část první:

VYŠŠÍ PRINCIP MRAVNÍ	9
Vyšší princip	11
Film Vyšší princip	17
Vlajka a Příbram, Příbram a vlajkaři	25
Václav Valta: Portrét „práskače“	30
Kdo byl Teufel?	32
Vlajkaři MUDr. Vladimír Kůna, Jindřich Sýkora a Karel Kepka	34
Příbramské gymnázium, květen–červen 1942	38
Udání	48
Co o tom řekl Červenka krátce po válce?	49
A jak to bylo s udáním ředitele gymnázia dr. Lukeše? ...	51
Čas účtování, nikoliv zúčtování	59

část druhá:

VYŠŠÍ PRINCIP PO DVACETI LETECH	67
1. Akce „Vlajkař“	69
Kepka se vrací?	70
Po dvaceti letech v Čechách	73
Kepka opět v Příbrami	75
Akce „Vlajkař“	78

Jak dál na Kepku?	82
Jindřich Kühnel, publicista StB	83
Špión a/nebo nacistický zločinec?	85
Vyhoštění Karla Kepky a co následovalo	90
Propagandistická kampaň.	91
Konec akce „Vlajkař“?	96
2. Akce „Herbert“	97
Herbert Teufel.	100
Šetření k Herbertu Teuflovi	102
Kühnlovy závěry.	106
Konec akce „Herbert“	107

část třetí:

VYŠŠÍ PRINCIP PO TŘICETI A VÍCE LETECH	111
1. Odraz případu „Vlajkař“ v literatuře a filmu	113
Magnet	113
Kniha: <i>Klíč k záhadě</i>	114
Pár poznámek ke <i>Klíči k záhadě</i>	124
Film: <i>Případ mrtvých spolužáků</i>	125
2. Případ „Vlajkař“ pokračuje!	136
Na závěr	139
 Prameny a literatura.	140
O autorovi	142

KDO JE TO UDAVAČ ČI DENUNCIANT?

Udavačem je ten, kdo někoho udá (oznámí, nahlásí) buď svým jménem, nebo anonymně obvykle orgánu státní represivní moci, a to z osobních nízkých pohnutek, které mohou být různé (pomsta, závist apod.), očekávaje postih udané osoby.

Udavač na rozdíl od důvěrníka (konfidenta) nespolupracuje s orgánem, resp. institucí, jíž poskytl své udání, systematicky, pouze nárazově a z pohledu státní moci jaksi neoficiálně. Pouze udá, jednou nebo vícekrát. Pokud sdělí svoji totožnost, může být třeba „povýšen“ na konfidenta.

Důvěrníkem (konfidentem, špiclem, informátorem) není ve zpravodajském nebo kriminalistickém žargonu ten, kterému by snad mělo být důvěřováno, nýbrž ten, s nímž je udržováno tajné, důvěrné spojení a jenž je zaměřován a úkolován podle zájmů daného státního represivního orgánu. Důvěrník neboli konfident patří do prostředí, ve kterém působí, sbírá informace a předává je buď zdarma (z tzv. ideových pohnutek), nebo za úplatu, přičemž tato jeho činnost je různě motivována (zmíněné tzv. ideové pohnutky, předchozí kompromitace, strach z postihu, finanční či jiný prospěch apod.).

ČÁST PRVNÍ

VYŠŠÍ PRINCIP MRAVNÍ

Je srpen roku 2024. Vydávám se do Příbrami za němými, kamennými svědky událostí z června roku 1942. Bývalé gymnázium, dnes zdravotnická škola; dům, kde byl zatčen student Stočes a jeho otec... Je parno, před bývalým gymnáziem holo-
dují na lavičkách pivu a krabicovému vínu podivní lidé. Hle-
dám také rodný dům spisovatele Jana Drdy s pamětní deskou.
Vím, kde by asi měl být, ale ne a ne jej najít (dům je totiž od
silnice částečně zakryt vzrostlým křovím). Ptám se kolem-
jdoucího mladého muže, zda by nevěděl. „Drd? Kdo to byl?“
ptá se udiveně...

Reálné gymnázium v Příbrami...

... dnes sídlo zdravotnické školy.

VYŠŠÍ PRINCIP

V ohnisku naší pozornosti stojí tragédie, ke které došlo v Příbrami v roce 1942 za tzv. heydrichiády, a to včetně toho, co jí předcházelo a také co po ní následovalo, co rezonovalo ještě mnoho let poté...

Tuto událost nikoliv faktograficky, ale umělecky jako první ztvárnil příbramský rodák Jan Drda (sám absolvent příbramského gymnázia) ve své povídce *Vyšší princip*. Ta vyšla poprvé v roce 1945 v deníku *Práce* a následujícího roku knižně v povídkové knize *Němá barikáda*.

V neohrabaných, špatně žehlených šatech venkovského střihu, obličej zdolíčkovatělý obrovskými jizvami po černých neštovicích, s aktovkou zatěžklou klasiky, z nichž citovával dlouhé odstavce opojen krásou textu a zapomínaje na svůj krákoravý hlas, byl pro své septimány figurkou krajně komickou. A třebaže pro svůj zevnějšek sváděl k přezdívkám tak mnohým a trefným, i na této škole jej pokřtili tak jako na všech předešlých, jimiž za dvacet let své učitelské činnosti prošel.

„Vyšší princip“ říkali mu hned třetího dne, jakmile prožili pár čtvrthodinek jeho nadšených výkladů v hodinách latiny a řečtiny, a tento přídomek za krátký čas docela překryl jeho občanské jméno.

Tak popsal Jan Drda profesora latiny a řečtiny, třídního septimy. Jméno profesora ani města, kde se gymnázium nacházelo, Drda v povídce neuvedl.

„Vyšší princip... ehm... mravnosti, jež si musíte osvojit, studenti, vám nedovolí počínání tak směšně podlé, jako jest opisování od sousedů,“ pravil toho dne nad modrofialovými sešity latinských kompozic.

Septimu totiž právě čekala závěrečná letní kompozice.

Byl červen roku 1942, krátce poté, co po útoku československých parašutistů vyslaných z Londýna zemřel zastupující říšský protektor SS-Obergruppenführer Reinhard Heydrich.

Do třídy vešel ředitel gymnázia.

Dusil se nějakým strašným přetlakem, zhroutil se zády na dveře, jako když přemáhá mrtvičnatý záchvat, a mdlým mávnutím ruky naznačil žákům, aby zůstali sedět. „Ó Sparťané, já spěchám od Thermopyl,“ zašeptal septimán Ryšánek svému sousedu Moučkovi, snaže se vtipem potlačit vnitřní vzrušení, které ho v tu chvíli rozrazilo. Ale Moučka, bledý, znervóznělý náhlou předtuchou, docela přeslechl kamarádovu průpovídku.

Ředitel vyvolává studenty Havelku, Moučku a Ryšánka.

Mají jít s ním...

Tři septimáni zmateně vstali, chrastíce učením. Rozhlíželi se po kamarádech, jako by hledali znamení svého příštího osudu, a všem stejně tanula na mysli ostrá vzpomínka na včerejší pošetilou debatu na plovárně.

Ředitel a studenti odcházejí ze třídy. Třídní profesor se za nimi rozbíhá, gestikuluje.

V této vteřině pohlédli septimáni Havelka, Moučka a Ryšánek, přistupující už ke dveřím, svému osudu naplno do tváře. Průhledem dveří bylo vidět, jak proti velkému světlému oknu chodby stojí tři muži v kožených šedozelených kabátech.

Moučka se ohlédl do třídy, celou ji objal úpěnlivýma očima, jako by nepřipraven prosil o odpověď na strašnou otázku. Na čele mu vyrazily zřetelné krupičky potu. Franta Havelka, jenž sedával v první lavici, ještě jednou se rozběhl k svému místu, vyděšeným, zrovna nepřičetným pohybem zašoupl víčko kalamáře, a zas se vrátil k Ryšánkovi, který už sahal na kliku. Bez ohlédnutí. Bez rozloučení. Když za nimi zaklaply dveře, všem zbývajícím septimánům přešel po zádech mrazivý dráp hrůzy. Neboť byl červen 1942.

„Vyšší princip“ se vrátil do třídy za pět minut. Zhroutil se na židli, a když se poněkud zmužil, chraplavě koktal.

„Vaši... vaši... spolužáci... byli zatčeni... Jaké... absurdní... nedorozumění... moji... moji žáci...“ O sedmé večer pouliční rozhlas, jenž rozkřikoval jména těch, kdo byli toho dne zastřeleni pro schvalování atentátu, vyslovil hroznou jistotu: František Havelka, Karel Moučka, Vlastimil Ryšánek.

Mlčky, neschopni pronést jediné slovo, sešli se profesori už po sedmé hodině ranní ve sborovně. Dvacet lidí, vykořeněných hrůzou. Češtinář Kaltner, jenž psával vlastenecké rýmováčky k osmadvacátým říjňům, začal hystericky křičet: „To máte z té vaší rebelantštiny! Postrřílejí nás všechny! Tak jako v Táboře!“ Profesor dějepisu, kulatohubý tichošlápek, vytáhl z aktovky přeložený arch papíru, rozložil jej a prohlásil: „Páni kolegové, považuji za nezbytné, abychom neprodleně poslali projev upřímné solidarity panu státnímu tajemníku a panu ministru Moravcovi. Dovolil jsem si jej nastylizovat...“

Do strašného ticha četl dvacet řádek plných podlosti a devótnosti. Pak rozšrouboval plnicí pero, posunul papír před nejstaršího člena sboru a úslužným gestem ho vybídl k podpisu. Profesor náboženství, sedmdesátiletý stařec, jenž bůhvíkolik roků přesluhoval, vzal papír do roztřesených prstů a důkladně

přeslabikoval text, odděluje slabiku od slabiky. Když byl hotov, upustil papír pod stůl. „Jsem starý muž. Na sklonku života už nebudu lhát...“

I bylo rozhodnuto, že náhradou za tento akt je třeba pronést k žákům postižené septimy projev, jenž odsoudí zvrhlost činu jejich kamarádů a jenž bude patřičně zaprotokolován v třídní knize.

„Ale kdo to má, prokristapána, udělat?“

Češtinář a dějepisec řekli jedněmi ústy: „Samozřejmě profesor třídní!“

Oddechli si všichni, které to břímě minulo. Vyšší princip mlčky, soustředěně pozoroval klouby svých sepjatých rukou. Třídním septimy byl on.

„Vyšší princip“ vchází do své třídy.

„Žáci,“ řekl jim, ale hlas se mu zadrhl už na prvním slově. Nemohl ani vydechnout. Vstal, aby si uvolnil hrudník. V ubohém zmačkaném sáčku starého mládence, s kalhotami vyboulenými na kolenou, ošklivec zdobaný neštovicemi se postavil na samý okraj stupínku.

„Žáci,“ vykoktal podruhé, škrť se v límečku, „profesorský sbor mne pověřil... abych... ehm... včerejší... smutnou událost... uvedl... na pravou míru... Z hlediska... vyššího principu mravního...“

V tu chvíli se k němu zvedlo dvacet párů očí. Jako by ta stará, častým užíváním znevážená fráze najednou nabyla na nové, strašné chuti a tvaru. Jako by byla nepřátelstvím, které pokládá mezi ně a sebe. Anebo... S největším úsilím popadl dech. A potom náraz, s chvatem tonoucího, jenž se bojí, že bude zahlcen a nedořekne, vykřikl na své žáky: „Z hlediska vyššího principu mravního... vám mohu říci jenom jedno: vražda na tyranu není zločinem!“

Tou jedinou větou se zbavil všeho napětí a zmatku. V hlavě se mu rozjasnilo, s nesmírnou přesností a podrobností rozeznával každého z těch dvaceti, které vedl už od kvinty a jejichž oči teď visely na jeho ústech: dobráky, zarputilce, úskočníky, chlapce čestné a mírné vedle divochů a ulejšáků, tvrdohlavce, šplhouny i pomalé těžkopádné dřiče a nemotory. Dost možná, že právě mezi nimi je ten, kdo udal Ryšánka, možná, že nějaké drobné příkoří, nedorozumění nebo nepostřehnutelná nenávist přinese nové úděsné ovoce. Leč přes to všechno: kterému z nich je možno lhát do očí? Popadla ho žíznlivá potřeba zrovna před těmito chlapci říci větu, kterou už od večera v sobě přemáhal, kterou div nevyslovil ráno ve sborovně, s kterou se musel svěřit stůj co stůj. Pomalým, tichým, uvnitř klidným hlasem, řekl své třídě, vydávaje se jí docela do rukou: „Také já... schvaluji atentát na Heydricha!“

Cítil, že bylo vyřčeno všechno. Obrátil se proto ke katedře, usedl a začal zapisovat do třídní knihy. Ale sotva se dotkl perem stránky, ozval se z lavic povědomý hluk. Vyšší princip zvedl pomalu oči ke své třídě. Dvacet septimánů stálo před ním v pozoru, se zdviženými hlavami, s očima planoucíma.

Jan Drda o své povídce (viz dokumentární film Československé televize *Nejvyšší princip* z roku 1967), odpovídaje na otázku, do jaké míry vycházel při psaní ze skutečných událostí, uvedl: „Ta povídka *Vyšší princip*, jako

Jan Drda

ostatně všechny povídky v *Němé barikádě*, má své skuteč-
nostní jádro. Ta tragédie se přihodila v Příbrami na gymná-
ziu, kde já jsem před válkou studoval. Tam za heydrichiády
jeden chlapec, Antonín Stočes, já jsem ho osobně dobře znal,
protože jsem do té rodiny chodil učit jeho sestru, tak tam
namaloval jaksi Hitlerovi fousy a byl udán od svého spolu-
žáka a pak jaksi byl popraven on, byl popraven jeho otec, byl
popraven ředitel gymnázia doktor Lukeš. Já, když jsem psal
Vyšší princip, tak jsem ho psal jako takovou baladu, a už jsem
tam ani nedal tu popravu jeho otce a toho ředitele gymná-
zia, protože se mně zdálo, že by to bylo všechno příliš drastické
a že by ta drastičnost jaksi zabila takovou tu baladičnost toho
příběhu.“

Ano. Bylo to baladické. A ve skutečnosti drastické.

Jan Drda se po letech stal také autorem scénáře filmu *Vyšší
princip*, na kterém se scénáristicky podílel rovněž jeho režisér
Jiří Krejčík. Tento film (premiéra 23. září 1960) zaznamenal
ohromný úspěch a získal řadu domácích i zahraničních oce-
nění. Vedle mezinárodního ohlasu se však v ponurém koutě
krčil několikaletý zákaz uvádění tohoto filmu v tehdejším zá-
padním Německu, a to kvůli údajnému vyjádřenému „nepřá-
telství vůči Němcům“.

FILM VYŠŠÍ PRINCIP

Jeho děj je zasazen do imaginárního města Kostelec, nikoliv tedy do Příbrami (tam ani nebyly natočeny žádné z exteriérů či interiérů tohoto filmu).

Služebna gestapa v Kostelci dostává dálkopis informující o smrti Reinharda Heydricha – píše se tedy 4. červen 1942. Sekretářka pláče, subalterní gestapák ji uklidňuje: „Teď musíme být tvrdí. Nemilosrdní!“

Do výkladu knihkupectví na kosteleckém náměstí je instalováno tablo maturantů místního klasického gymnázia s mottem: *K vyšším principům*, spojeným s třídním profesorem latinářem Málkem, neboť „vyšší princip mravní“ patří k jeho často používaným slovním spojením. K výkladu přichází výše zmíněný gestapák. Spatří tablo, označí je za provokaci a nařídí jeho odstranění.

Gymnázium, profesorský sbor

Ředitel (ztvárnil Bohuš Záhorský) pokládá tablo za nešťastný nápad, když právě zemřel Heydrich, a nařizuje proto, aby tablo bylo zničeno.

Z filmu Vyšší princip: tablo maturantů v Kostelci

Hodina němčiny v oktávě

Student František Havelka (Jan Šmíd) čte a překládá z německého deníku *Der Neue Tag*. Přísný němčinář (Václav Lohniský) není spokojen a vyhrožuje, že Havelku nepustí k maturitě.

Náměstí v Kostelci

Obchodník s obuví Zajíček (Rudolf Hrušínský) dává do výlohy Heydrichův portrét se smuteční páskou. Přichází za ním jeho milenka (ona sekretářka z gestapa hovořící česky) a sdělí mu, že za každý „případ“ dostane prémii tisíc korun. Je tedy zjevné, že Zajíček je udavač.

Gymnázium, třída oktávy během přestávky

Student Karel Moučka (Alexandr Postler) vybalí ze starých novin svačinu. Na titulní straně je velká Heydrichova fotografie a oznámení, že Heydrich nastoupil coby zastupující říšský protektor. „Dlouho nám tu nevydržel,“ konstatuje s úsměvem student Vlastimil Ryšánek (Ivan Mistrík). Pak sáhne po štětci a namaluje Heydrichovi vousy, čertovské uši a obočí.

Mimo jiných to pozoruje spolužák Zajíček mladší (Jiří Kodet). Vystrašený Havelka studenty napomíná, aby neblbli. Vezme noviny, zmuchlá je a hodí do vychladlých kamen. Student Zajíček je mezi spolužáky neoblíben, navíc se záhy se dozvídá od třídního profesora Málka, že kvůli špatnému prospěchu nebude připuštěn k maturitě. Po odchodu studentů ze třídy se pak do ní tajně vrátí a vezme z kamen noviny se zneuctěným Heydrichem.

Ryšánek prožívá nesmělou lásku se spolužačkou Janou Skálovou (Jana Brejchová), dcerou místního advokáta. Zatímco

Z filmu Vyšší princip: student Ryšánek prohlíží v novinách Heydrichovu fotografii

Ryšánek žije sám se svou matkou (pradlenou) v tíživých sociálních podmínkách, Skálovi patří k místní honoraci.

Zajíček starší má problémy s úřady, neplatí daně a exekutor mu zabaví majetek za přítomnosti berního oficiála, kterým je otec studenta Havelky. Zajíček mu vyhrožuje.

Šéf kosteleckého gestapa SS-Obersturmführer Worlitzek se připravuje k zásahu ve městě v souvislosti s Heydrichovou smrtí. Hledají se možné oběti pomsty. Aféru s maturitním tablem však považuje za nepolitickou věc. Nařizuje, aby byly připraveny rakve – bude se popravovat. Už za tmy navštěvují gestapáci truhláře Moučku, otce dalšího ze studentů, a zadají mu výrobu rakví.

V oktávě gymnázia je zahájena písemná maturitní zkouška z latiny.

Do ředitelny přicházejí dva gestapáci. Vyzvou ředitele, aby šel s nimi do třídy, kde právě probíhá maturitní zkouška. Ředitel vyvolá studenty Ryšánka, Moučku a Havelku, mají jít ven a své věci nechat na místě. Přes protesty profesora Málka gestapáci studenty odvádějí.

V ředitelově kanceláři se profesoři dohadují, proč asi studenty odvedli. Bylo to snad kvůli tomu tablu? Co mají podniknout, neznají-li důvod jejich zatčení?

Zajíček starší je u berního oficiála Havelky. Ten se v průběhu rozhovoru dozví o zatčení svého syna; rodiče se vydal informovat kamarád odvedených studentů Honza Horák (Petr Kostka). Oficiál Havelka se zeptá Zajíčka, zda by nemohl díky svým známostem a stykům zjistit, co se děje. Slíbí, že pokud mu Zajíček pomůže, dá jeho finanční problém do pořádku.

Když Honza navštíví se zprávou o zatčení studentů truhláře Moučku, ten právě pracuje na gestapem objednaných rakvích.

Studenti samozřejmě nevědí, proč byli jejich tři spolužáci odvedeni gestapem, netuší to ani rodiče. Profesor Málka jde s paní Ryšánkovou za advokátem Skálou, zda by nemohl pomoci.

Skála není vstřícný, nezná podrobnosti, radí vyčkat. Prosbu, aby zašel na gestapo, odmítá, jde podle něj o nějakou maličkovost. Potom, po odchodu prof. Málka, Skála odmítne i prosbu své dcery Jany (zejména to, aby zašel na gestapo). Nechce se kvůli „pitomým klukům“ dostat do maléru. Jana jej však nakonec umluví a Skála se vydává na služebnu gestapa, tajně Janou sledován. Dojde k domu, váhá, je nervózní, otočí se, vejde do trafiky a potom se vrací zpět. Janě řekne, že se nechce do ničeho namočit, ta ho označí za zbabělce.

Na gestapu předvádějí zatčené studenty. Gestapák je konfrontuje s novinami, které Zajíček mladší vzal z kamen. Havelka volá, že je nevinen; Ryšánek předstupuje a říká, že Heydrichovu fotografii zhanobil on sám. Gestapák praví, že je to jedno, všichni jsou nepřátelé Říše, věděli o tom a měli to ohlásit, což neučinili a dopustili se tak schvalování atentátu. Jsou proto odsouzeni k trestu smrti. Poprava bude dnes o půl sedmé večer.

Jana Skálová běží za profesorem Málkem. Řekne mu, že je otec obelhal a nikam nešel, i když ho o to prosila. Co kdybych se pokusil sám? navrhone Málek. Jde, doprovázen Janou, za šéfem gestapa Worlitzkem do jeho vily. Worlitzek hovoří česky a také se předvádí, že umí latinsky. Pozve jej dál. Málek mu říká o události v gymnáziu, prosí o shovívavost, nikdo neví, co vlastně studenti provedli. Worlitzek se pochlubí, že jako student byl ve Vídni u skautů, kde jej učili udělat každý den jeden dobrý skutek. Dnes ho tedy udělá.

Zatčení studenti jsou spolu s ostatními vězni odváženi z budovy gestapa krytým nákladním vozem do policejních kasáren. Vůz projede kolem prof. Mála a Jany...

Do kanceláře gestapa se dostaví Worlitzek a ptá se, zda byli dnes zatčení nějakí studenti, chce vidět jejich materiály. Prohlédne si pokreslenou stránku novin a nařídí, aby tato složka byla dána naspod, zítra se na to podívá. Ale to už bylo projednáno, studenti byli odvezeni, dozví se. Worlitzek zvedne telefonní sluchátko, chce vytočit číslo, ale neučiní tak, chvíli váhá a pak sluchátko položí.

Ve dvoře kasáren jsou studenti Ryšánek, Moučka a Havelka jako poslední ze zatčených odváděni na popravu.

Worlitzek odjíždí z budovy gestapa a potká prof. Mála s Janou Skálovou. Nechá u nich zastavit a z okna vozu řekne

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Udavači.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.